

ปัจจุตตัม เวทิตัพโพ วิญญูหิ

แปลว่า ธรรมของพระองค์นั้น วิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะด้วยตนเอง ข้อนี้ก็คล้ายกับ **สหกัฏฐิโก** ที่กล่าวข้างต้น ต่างแต่ว่าข้อนี้กล่าวถึงอาการเห็น ส่วนข้อนี้กล่าวถึงอาการรู้ กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติตามธรรมของพระองค์ จะรู้ว่าธรรมของพระองค์ดีจริงอย่างไร และเมื่อปฏิบัติตามแล้วได้ผลเป็นอย่างไร ดังนั้นย่อมเกิดจากการปฏิบัติของตนเอง ด้วยใจของตนเอง ผู้อื่นจึงพลอยรู้ด้วยไม่ได้ มันเป็นเรื่องทางใจ หากใจผู้ปฏิบัติเขาเยือกเย็นเป็นสุขสักปานใด แม้เขาจะเอามาเล่าให้เราฟัง ใจเราก็จะไม่เย็นอย่างเขาตามคำที่เขาเล่าบอกนั้นได้ จะไม่ผิตอะไรกับคนหนึ่งได้กินแกงชนิดหนึ่ง มาเล่าให้เราฟังว่ามันอร่อยอย่างนั้นอย่างนี้ ก็จะไม่ทำให้เราเปิบข้าวเปล่าๆ โดยนึกเอารสแกงที่เขาว่านั้นมาประสมให้ได้รสอร่อยอย่างเขาว่านั้นได้

พระสังฆคุณ

สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อสุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
 ฌายปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามิจิปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ยทิท
 จตตาริ ปุริสสุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย
 ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณเณยฺโย อณฺุชสิกรณิโย อนฺุตฺตรํ ปุณฺณกฺขเขตฺตํ โลกสุสาดิฯ

สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ

สาวกของพระองค์ผู้มีพระภาคเจ้านั้น ย่อมมี ๒ จำพวก คือ ปุณฺณสาวก ๑ อริยสาวก ๑ ปุณฺณสาวกนั้นได้แก่ ผู้ที่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย แต่ยังมีได้บรรลุธรรมวิเศษอันใด ยังเป็นปุณฺณอยู่ จึงได้ชื่อว่าปุณฺณสาวก แต่สาวกตามความหมายในบทสังฆคุณที่ยกขึ้นกล่าวข้างต้นนี้ เฉพาะแต่อริยสาวกเท่านั้น อริยสาวก แปลว่า สาวกผู้ประเสริฐ คือ สาวกที่ได้บรรลุธรรมวิเศษแล้ว พ้นจากฐานะปุณฺณแล้ว เรียกตามโวหารในทางศาสนาว่าเป็นชั้นอริยะ สาวกชั้นอริยะหรือที่เรียกว่า อริยสาวกนั้น ท่านจัดเป็น ๔ คู่ คือ

โสดาปัตติมรรค	โสดาปัตติผล	คู่ ๑
สกทาคามีมรรค	สกทาคามีผล	คู่ ๑
อนาคามีมรรค	อนาคามีผล	คู่ ๑
อรหัตมรรค	อรหัตผล	คู่ ๑

แต่ถ้าจัดเป็นรายบุคคล ท่านจัดเป็น ๘ คือ

โสตาปัตติมรรค ๑	โสตาปัตติผล ๑
สกทาคามีมรรค ๑	สกทาคามีผล ๑
อนาคามีมรรค ๑	อนาคามีผล ๑
อรหัตมรรค ๑	อรหัตผล ๑

จึงรวมเป็นอริยบุคคล ๘ จำพวกด้วยกัน แบ่งเป็นชั้นๆ ตามลำดับธรรมวิเศษที่ได้บรรลุ

พระอริยบุคคลบำเพ็ญกิจถูกส่วน เฟ่งที่ศูนย์กลางกายเป็นดวงใส จนแลเห็นกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม จนถึงกายธรรม เป็นชั้นที่ ๕ เป็นชั้นๆ ไป โดยนัยดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือ ขั้นต้น ดูดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ที่ศูนย์กลางกายมนุษย์ ให้เป็นดวงใส แล้วขยายให้กว้างออกไป วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ได้ ๒ วา หนา ๑ คืบ ใสเหมือนกระจกเงาส่องหน้า นี่เป็นปฐมฌาน แล้วกายธรรมนั่งบนนั้น ดังนี้เรียกว่า กายธรรมเข้าปฐมฌาน แล้วเอาตาธรรมกายที่นั่งบนฌานนั้น เฟ่งดูดวงธรรมที่ศูนย์กลางกายทิพย์ เห็นเป็นดวงใส แล้วขยายส่วนเท่ากันนั้น ธรรมกายน้อมเข้าฌานที่ ๒ นั้น แล้วฌานที่ ๑ ก็หายไป ฌานที่ ๒ มาแทนที่ ธรรมกายนั่งบนนั้น นี้ชื่อว่าธรรมกายเข้าฌานที่ ๒ ทำนองเดียวกันนั้นต่อไปในกายรูปพรหม กายอรูปพรหม ต่อจากนี้ไปให้ใจธรรมกาย น้อมไปว่าจะเอียดกว่านี้มี ฌานที่ ๔ ก็หายไป ฌานที่ ๕ เกิดขึ้นแทนที่ เรียกว่าอากาศาณัญญายตนะ เมื่อธรรมกายนั่งอยู่บนฌานที่ ๕ ดังนี้แล้ว ใจธรรมกายน้อมไปว่าจะเอียดกว่านี้มีอีก ฌานที่ ๕ ก็หายไป ฌานที่ ๖ เข้ามาแทนที่ เรียกว่าวิญญูณัญญายตนะ ธรรมกายนั่งอยู่บนฌานที่ ๖ แล้วนั้น ใจกายธรรมน้อมไปอีกว่าจะเอียดกว่านี้มี ฌานที่ ๖ ก็หายไป ฌานที่ ๗ มาแทนที่ เรียกว่าอาภิกขัญญายตนะ ธรรมกายนั่งอยู่บนฌานที่ ๗ นั้นแล้ว ใจธรรมกายก็น้อมไปอีกว่าจะเอียดกว่านี้มีอีก ฌานที่ ๘ ก็บังเกิดขึ้นทันที เรียกว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะ รู้สึกละเอียดจริง ประณีตจริง นี้เรียกว่าเข้าฌานที่ ๑-๘ โดยอนุโลม แล้วย้อนกลับจับแต่ฌานที่ ๘ นั้น ถอยลงมาหาฌานที่ ๗-๖-๕-๔-๓-๒-๑ เรียกว่า ปฏิโลม ทำดังนี้ ๗ หน ธรรมกายจึงคงไปอยู่บนฌานที่ ๘ ในระหว่างเข้าฌานนั้น ตั้งแต่ ๑ ถึง ๘ นั้น ตาธรรมกายดูทุกขสัจ เห็นชัดแล้วดูสมุทัยสัจ เห็นชัดแล้วดูนิโรธสัจ เห็นชัดแล้วดูมรรคสัจ เมื่อถูกส่วนเข้าธรรมกายตกศูนย์เป็นดวงใส วัดผ่าศูนย์กลางได้ ๕ วา ในไม่ช้าศูนย์นั้นกลายกลับเป็นธรรมกาย หน้าตักกว้าง ๕ วา สูง

พระอนาคา ละกามราคะ พยาบาท ชั้นละเอียดได้

พระอรหัตต์ ละกิเลสทั้ง ๕ ดังกล่าวมาแล้วนั้นได้โดยสิ้นเชิง แล้วยังละสังโยชน์ เบื้องบนได้อีก ๕ คือ รูปราคะ ความกำหนัดยินดีในรูปผານ อรูปราคะ ความกำหนัดยินดีในอรูปผาน มานะ ความถือตน อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน อวิชชา ความมืด ความโง่ ไม่รู้อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสังขาร ไม่รู้ปฏิจลสมุปบาทธรรมและอริยสัจ จึงรวมเป็น ๑๐ ที่พระอรหัตต์ละได้

พระอริยบุคคลทั้ง ๘ ดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ได้ชื่อว่าอริยสาวก

สุปฏิปันโน ท่านปฏิบัติดี คือ ปฏิบัติไปตามแนว มัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางสายกลาง ตามที่สมเด็จพระบรมศาสดาดำเนินมาแล้ว ไม่หย่อนเกินไป ไม่ตึงเกินไป จึงได้ชื่อว่า ปฏิบัติดี

อุชุปฏิปันโน ปฏิบัติแล้วตรง คือความปฏิบัติท่านมุ่งตรงต่อพระนิพพาน ไม่วอกแวกไปทางอื่น

ฌายปฏิปันโน ปฏิบัติมุ่งเพื่อธรรมที่จะออกจากภพ ๓ โดยแท้

สามจีปปฏิปันโน ปฏิบัติอย่างดีเลิศ เพราะท่านปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงพระนิพพาน จริงๆ ไม่ใช่เพื่อเหตุอื่น จึงสมควรนับว่าเป็นการปฏิบัติอย่างดีเลิศ

อาหุเนยโย จึงเป็นผู้ควรเคารพสักการะ

ปาหุเนยโย จึงเป็นผู้ควรต้อนรับ

ทกฺขิณเณยโย จึงเป็นผู้ควรรับของที่เขาทำบุญ

อณฺชสิกรณเณยโย จึงสมควรกราบไหว้

อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺขเขตฺตํ โลกสุส เป็นเนืองนบุญอันเลิศ ไม่มีอื่นจะดีกว่าอีกแล้ว นี่เป็นเรื่องสังฆคุณ

เมื่อเรารู้แนวปฏิบัติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และ พระสาวก ดังกล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว เรามีหน้าที่จะต้องพิจารณาไตร่ตรองดูว่า เราจะทำอย่างไร เราเพียงท่องจำ อิติปิ โส ภควา ไวักระนั้นหรือ หรือจะพยายามนึกคำแปลไว้ให้เข้าใจด้วย และระลึกถึงพระคุณเหล่านั้นเนื่องๆ ดังนี้หรือ เราไม่พึงกระทำอะไรยิ่งไปกว่านี้หรือ ในปัญหาเหล่านี้ ขอให้เราสนใจไประลึกถึงพระโอวาทในเรื่องบูชา บูชามี ๒ อย่าง อามิสบูชา คือบูชาด้วยเครื่องสักการะอย่างหนึ่ง ปฏิบัติบูชา คือบูชาด้วยการปฏิบัติอย่างหนึ่ง ในการบูชาทั้ง ๒ อย่างนี้ พระองค์ทรงสรรเสริญว่า ปฏิบัติบูชาดีกว่าอามิสบูชา เมื่อคิด

ทบทวนดูเหตุผลในพระโอวาทข้อนี้แล้ว เราจะเห็นได้ชัดทีเดียวว่า พระองค์มีพระประสงค์จะให้พวกเรามีความเพียรพยายามปฏิบัติ เจริญรอยตามพระองค์มากกว่าที่จะมาวิบุชาพระองค์อยู่ หาไม่พระองค์จะตรัสเช่นนั้นทำไม และโดยนัยอันนี้เองจึงเป็นที่เห็นได้ว่า แม้เวลานี้จะเป็นกาลล่วงมาช้านานจากที่พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ก็ไม่มีอะไรเป็นข้อห้ามว่า ผู้ที่ปฏิบัติตามจะไม่ได้รับผลอย่างที่ท่านได้รับ นอกจากคำกล่าวอ้างของคนเกียจคร้าน ข้อนี้มีคำว่า **อกาลโก** ในบทธรรมคุณนี้เองเป็นหลักฐานยืนยันอยู่ว่า ธรรมของพระองค์ ผู้ใดปฏิบัติตามย่อมจะเกิดผลทุกเมื่อ ไม่มีขีดคัน พระอรินยสาวกทั้งหลายนั้น ฐานะเดิมก็เป็นมนุษย์ปุถุชนนี้เอง แม้องค์สมเด็จพระบรมศาสดาก็เช่นกัน มิใช่เทวดา อินทร์ พรหม ที่ไหน แต่ที่เลื่อนขึ้นสู่ฐานะเป็นพระอรินยะได้ก็เพราะการปฏิบัติเท่านั้น แนวปฏิบัติอย่างไหนถูก พระองค์สอนไว้ละเอียดหมดแล้ว ปัญหาจึงเหลือแต่ว่า พวกเราจะปฏิบัติกันจริงหรือไม่เท่านั้น

ดังที่พรรณนามานี้ ก็เห็นคำตอบในปัญหาข้างต้นได้แล้วว่า เพียงแต่จะท่องจำ **อติปิ โส ภควา** ไว้ หรือเพียงแต่ระลึกถึงพระคุณเหล่านั้นไว้ จะยังไม่พอแก่พระประสงค์ของพระองค์ กิจที่เราควรทำอย่างยิ่งจึงอยู่ที่การปฏิบัติของท่าน ตามแนวปฏิบัติของท่าน

ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา นี้เรียกว่า **อิทธิบาท ๔** เป็นหัวใจแห่งความสำเร็จทั้งมวล แปลอย่างจำได้ง่ายว่า ปักใจ บากบั่น วิจารณ ทดลอง ไม่ว่าจะทำกิจการใดถ้าประกอบด้วย ๔ อย่างนี้ เป็นสำเร็จทั้งสิ้น ว่าโดยเฉพาะในการบำเพ็ญภาวนา ๑ ต้องปักใจรักการนี้จริง ๆ ประหนึ่งชายหนุ่มรักหญิงสาว ใจจดจ่อต่อหญิงคู่รักฉะนั้น ๒ ต้องบากบั่นพากเพียรเอาจริงเอาจัง ๓ วิจารณตรวจดูการปฏิบัติให้ถูกต้องตามแนวสอนของอาจารย์ให้ดีที่สุด ๔ ทดลอง ในที่นี้ได้แก่ หมั่นใคร่ครวญสอดส่องดูว่า วิธีการที่ทำไปนั้นมีอะไรขาดตกบกพร่องบ้าง รีบแก้ไข อย่างนั้นไม่ดีเปลี่ยนอย่างนี้ลองดูใหม่ เช่นนั่งภาวนาในที่นอนมักจะง่วง ก็เปลี่ยนมานั่งเสียดที่อื่น เป็นต้น ข้อสำคัญให้ยึดแนวสอนเป็นหลักไว้ อย่าออกนอกทาง ๔ อย่างนี้ เรียกว่า **อิทธิบาท** เป็นเครื่องที่จะช่วยให้เกิดความสำเร็จในกิจทั้งปวง

ว่าด้วยรัตนะ

รตนตฺตยํ นั้น แปลว่า หมวด ๓ แห่งรัตนะ คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ๓ รัตนะนี้ประเสริฐกว่า สวิญญานรัตนะ และอวิญญานรัตนะที่มีในไตรภพ ด้วยเป็นของทำความดีให้แก่โลกทั้ง ๓ คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก

กามโลกมีรัตนะที่ใช้กันอยู่ เช่น เพชร หรือ แก้ว ทั้งเป็นและตาย ที่เป็น ดังรัตนะ ๗ ของจักรพรรดิ ที่ตาย ดังรัตนะที่นำมาจากต่างประเทศโดยมาก รูปโลกก็มีรัตนะสำหรับให้เกิดแสงสว่างในโลกของเขา อรูปโลกก็มีรัตนะสำหรับให้เกิดแสงสว่างในโลกของเขาด้วยกัน ตั้งแต่เทวดาขึ้นไปมีรัตนะทั้งเป็นและตาย เป็นเครื่องให้เทวดา พรหม และอรูปพรหม อาศัยรัตนะเหล่านี้ และเป็นของทำความยินดีและปลื้มใจให้เกิดขึ้นแก่มนุษย์ เทวดา พรหม และอรูปพรหม ได้เท่ากำลังของรัตนะนั้นๆ ดังนี้เป็นรัตนะ ๓ ส่วนโลก ที่เกิดของรัตนะ ๓ ส่วนธรรม ต้องบรรยายแต่เหตุไป รัตนะทั้ง ๓ นี้ เป็นรัตนะที่เป็น ไม่ใช่รัตนะที่ตาย แต่ที่เกิดรัตนะ ๓ นั้น ทำให้มีขึ้นได้ด้วยความเพียรระวังกาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ เพียรละ กาย วาจา ใจ ไม่บริสุทธิ์เสีย เพียรทำกาย วาจา ใจ บริสุทธิ์ให้เกิดมีขึ้น เพียรรักษากาย วาจา ใจ ที่บริสุทธิ์แล้วให้คงที่และทวีขึ้น ความที่มีขึ้นแล้วแห่งความบริสุทธิ์นั้น ให้รักษาไว้อย่าให้หายไปเสีย นึกถึงความบริสุทธิ์นั้นแหละรำไป จนใจของตนบริสุทธิ์เหมือนกับความบริสุทธิ์แล้ว ก็จะเป็นความบริสุทธิ์ใสปรากฏอยู่ตรงกลางของกายมนุษย์ เหนือสะดือขึ้นมาราว ๒ นิ้ว ตรงนั้นเรียกว่าศูนย์กลางเป็นดวงประมาณเท่าฟองไข่แดง โสภณบริสุทธิ์ดุจกระจกที่ส่องดูหน้าในเวลาแต่งหน้าและแต่งตัว ประมาณของดวงไม่คงที่ บางทีโตกว่าเล็กกว่าก็ได้ อย่างโตไม่เกินดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์ อย่างเล็กไม่เกินดวงตาดำข้างใน นี่เป็นเครื่องกำหนดของดวง ดวงนั้นแหละคือปฐมมรรค

จำเดิมแต่เห็นดวงปฐมมรรคแล้ว ให้เอาใจของตนจรดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงนั้นเสมอ ในอิริยาบถทั้ง ๔ จนกระทั่งใจของตนนั้นไม่ไปจรดในที่อื่น หยุดอยู่ที่กลางดวงของปฐมมรรคเสมอ เมื่อใจหยุดได้แน่นอนแล้วก็ขยับใจนั้นเข้าไปในศูนย์กลางของดวง ก็จะเห็นว่างประมาณเท่าเมล็ดโพธิ์หรือเมล็ดไทรที่ศูนย์กลางของดวงนั้น ในเมื่อส่งรู้เข้าไปในกลางว่าง เต็มทั้งคิด ทั้งจำ ทั้งเห็นแล้ว ก็เห็นกายทิพย์ของตัวในกลางของว่างนั้น เห็นดังนี้ชื่อว่า เห็นกายในกาย คือกายทิพย์ในกายมนุษย์ แล้วเข้าดูดวงปฐมมรรคในกายทิพย์ที่ตรงศูนย์กลางของกายทิพย์อีก ก็จะเป็นดวงใสในกายทิพย์เท่าฟองไข่แดงของไก่ ใสเหมือนกระจกส่องเงาหน้าอีก แล้วเอาเห็น จำ คิด รู้ จรดลงที่ศูนย์กลางของดวง ทำแบบเดียวกับทำมาแล้ว ก็เห็นกายรูปพรหมในกลางของดวงนั้น กายนั้น

เหมือนกายของตัวเองจึงใช้ได้ ถ้าไม่เหมือนกายของตนเอง ทำใหม่จนเห็นเหมือนกายของตนเองจริงๆ แล้ว ชื่อว่า เห็นกายในกาย คือกายรูปพรหมในกายทิพย์ แล้วเข้าไปดูดวงปฐมมรรคในกายรูปพรหมต่อไป ก็จะเป็นดวงใสในกลางกายรูปพรหม ดุจที่เห็นมาแล้ว เอาเห็น จำ คิด รู้ จรดลงที่ศูนย์กลางดวง ก็จะเห็นกายอรูปพรหมในกลางดวงนั้น รูปเหมือนตัวเองจึงใช้ได้ ถ้าไม่เหมือนทำใหม่จนเหมือน แต่พอเหมือนแล้วใช้ได้ เรียกว่าเห็นกายในกาย คือเห็นกายอรูปพรหม แล้วเข้าไปดูดวงปฐมมรรคในกายอรูปพรหมต่อไป ก็จะเป็นดวงใสในกลางกายอรูปพรหมดุจเห็นมาแล้ว เอาเห็น จำ คิด รู้ จรดลงที่ศูนย์กลางดวง ก็จะเห็นกายธรรมในกลางดวงนั้นรูปร่างเหมือนตัวเองแต่ใสเหมือนดั่งแก้ว เกตุดอกบัวตูม แล้วเอาเห็น จำ คิด รู้ เข้าหยุดที่ศูนย์กลางของกายธรรม ที่ตรงนั้นเป็นดวงใสเท่าฟองไข่แดงของไก่ โตได้ เล็กได้ ใสดุจเพชร ชื่อว่าธรรมสำหรับทำให้เป็นธรรมกาย ธรรมสิ่งนี้แหละสำหรับรักษา เห็น จำ คิด รู้ ให้บริสุทธิ์ และให้หยุดด้วย ต้องให้หยุดให้มากที่สุดเท่าที่บังคับให้หยุดได้ หยุดให้มากที่สุดก็เจริญที่สุดหยุดต้องมีลมเม็ด หยุดดับหายวับไปหาละเอียดรำไป ไม่ใช่หยุดแล้วไม่ทำอะไร ทำหยุดในหยุดนั้นและหนักขึ้นทุกที ไม่มีเวลาหย่อน จึงจะเจริญถึงที่สุดเร็ว ธรรมกายเป็นกายที่ ๕ นั้นเป็นกายสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ผู้ใดทำกายนี้ให้เป็นขึ้นได้ ผู้นั้นก็ถือว่าเป็นพระพุทธเจ้า ชื่อว่าอนุพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าตามเสด็จพระพุทธเจ้า

คำว่า พระพุทธเจ้ามีหลายจำพวก เป็นสัตัพัญญุพุทธเจ้าบ้าง ปัจเจกพุทธเจ้าบ้าง สาวกพุทธเจ้าบ้าง สุตพุทธเจ้าบ้าง พหุสุตพุทธเจ้าบ้าง อนุพุทธเจ้าบ้าง ดังนี้ตรงกับกระแสพุทธปฏิภาวว่า เราตถาคตกล่าวว่าคุณผู้สดับมากนั้นเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ชื่อว่า พหุสุตพุทธเจ้า เมื่อเป็นธรรมกาย คือเป็นพระพุทธเจ้า ต้องเรียนวิชาของพระพุทธเจ้าต่อไป ถ้าจะเรียนต่อไป ต้องรู้จักธรรมที่ทำให้เป็นกายนั้นๆ คือ ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ และธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม ดังแสดงมาแล้วข้างต้น ธรรมที่ทำให้เป็นกายนั้นๆ มีรูปพรรณสัณฐาน สีสังวรณะ ละม้ายคล้ายคลึงกัน ต่างกันแต่ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายโตมากกว่า แต่ส่วนเนื้อที่ละเอียด และความใสนั้นก็ละม้ายกันทั้ง ๔ กาย แต่กายธรรมละเอียดและใสกว่าทั้ง ๔ ส่วนที่ตั้งของธรรมที่ทำให้เป็นกายนั้นๆ คือ ตรงกลางตัว ตัดขาดแคะสะดือ บังเวียนเข้าไปที่ศูนย์กลางพอดี ไม่เหลื่อมซ้ายขวาหน้าหลัง สำหรับสัตว์ที่จะไปเกิดมาเกิด ต้องอาศัยศูนย์กลางนั้นด้วยกันทั้งหมด จึงได้ชื่อว่าที่สัพ พรวดา พรหม อรูปพรหม ตลอดพระนิพพาน ใช้เป็นแบบเดียวกันทั้งสิ้น ตรงที่สัพนั้นว่างประมาณเท่าเมล็ดโพธิ์หรือเมล็ดไทร เป็นอากาศว่าง

เรียกว่ากำเนิดเดิมก็ถูก ที่กำเนิดเดิมนั้นมีกรรมดวงหนึ่งเท่าฟองไข่แดงของไก่ สัตฐานกลม เนื้อละเอียดสีขาวใส หุ้มกำเนิดเดิมนั้นโดยรอบ กำเนิดเดิมนั้นอยู่ที่ศูนย์กลางข้างในพอดี ธรรมดวงนั้นแหละชื่อว่า มนุษย์ธรรม มนุษย์ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ อยู่ศูนย์กลางของกายมนุษย์ มีเหมือนกันทุกกายทั้งสุดท้ายบสุดละเอียด มีชื่อตามกายนั้นๆ เช่น ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถ้าธรรมนี้ดับไป กายก็ต้องแตกจากกัน ตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะหมดธรรมที่รักษา เหมือนเครื่องยนต์ที่ปลดเอาหม้อไฟออกเสีย เครื่องก็ต้องดับทันทีฉนั้น ถ้าธรรมกายจะทำวิชาต่อไป ต้องเอาเห็น จำ คิด รู้ ของธรรมกายจรดลงที่ศูนย์กลางของธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น แต่พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้นก็ขยายส่วนออกไป ประมาณวัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๘ ศอก กลมโดยรอบ ๖ วา หนาครึ่งหนึ่ง ใสเหมือนกระจกเงาส่องหน้า ธรรมกายก็ขึ้นนั่งอยู่บนภพนั้น เหมือนนั่งอยู่บนแผ่นกระจกเป็นบัลลังก์ จะไปไหนก็คล่องแคล่วเหมือนใจนึก นี่เป็นภพที่ ๑

ถ้าจะทำต่อไปธรรมกายต้องส่องเห็น จำ คิด รู้ ไปจรดเข้าที่ศูนย์กลางของธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์นั้น แต่พอถูกส่วนเข้า ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์นั้น ก็ขยายส่วนออกไปเท่าภพที่ ๑ วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๘ ศอก ปริมาตรโดยรอบ ๖ วา หนาครึ่งหนึ่ง ใสเหมือนกระจก เป็นบัลลังก์ ธรรมกายก็ขึ้นนั่งอยู่บนภพนั้น เหมือนนั่งอยู่บนแผ่นกระจก จะไปไหนคล่องแคล่วเหมือนใจนึก นี่เป็นภพที่ ๒

ถ้าจะทำต่อไป ธรรมกายต้องส่องเห็น จำ คิด รู้ ไปจรดเข้าที่ศูนย์กลางของธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมนั้น แต่พอถูกส่วนเข้า ธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมก็ขยายส่วนออกไปเท่าภพที่ ๑ หรือที่ ๒ แล้วธรรมกายขึ้นนั่งอยู่บนภพนั้น จะไปไหนคล่องแคล่วเหมือนใจนึก นี่เป็นภพที่ ๓

ถ้าจะทำต่อไป ธรรมกายต้องส่องเห็น จำ คิด รู้ ไปจรดเข้าที่ศูนย์กลางของธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปรพพรหมนั้น แต่พอถูกส่วนเข้า ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปรพพรหมก็ขยายส่วนออกไปเท่าภพที่ ๑ หรือที่ ๒ ที่ ๓ ธรรมกายก็ขึ้นนั่งอยู่บนภพนั้น จะไปทางไหนได้ตามใจนึก

จบรูปภพ ทำรูปภพต่อไป ธรรมกายที่นั้งอยู่บนจตุตถภพนั้น ต้องส่องเห็น จำ คิด รู้ ไปจรดลงที่ตรงศูนย์กลางปฐมภพ แต่พอถูกส่วนเข้า ศูนย์ว่างกลางปฐมภพนั้น ก็จะขยายส่วนออกไป วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๘ ศอก โดยรอบ ๖ วา หนา

เห็นตามความเป็นจริง ต้องดูต่อไปอีก แต่พอเห็นถูกส่วนเข้าเท่านั้น ธรรมกายของ พระสกทาคากิตกศุนย์ วัดเส้นผ่าศุนย์กลางของศุนย์นั้น ๑๕ วา แล้วศุนย์นั้นกลับเป็น ธรรมกายหน้าตัก ๑๕ วา เป็นพระอนาคา ทำต่อไป

ธรรมกายของพระอนาคานั้น เข้าสมบัติ ๘ ในระหว่างเข้าสมบัตินั้น ต้องเอา ตาธรรมกายของพระอนาคา ดูตาย ดูเจ็บ ดูแก่ ดูเกิด ของอรุปรพรมกาย ทั้งเหตุให้เกิด และความดับ ทั้งเหตุให้ดับ ให้เห็นตามความเป็นจริงของทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ถ้า ยังไม่เห็นตามความเป็นจริง ต้องดูต่อไปอีก แต่พอเห็นถูกส่วนเข้า ธรรมกายของพระ อนาคากิตกศุนย์ วัดเส้นผ่าศุนย์กลางของศุนย์นั้น ๒๐ วา แล้วศุนย์นั้นหายวับ กลับ เป็นธรรมกายหน้าตัก ๒๐ วา เป็นพระอรหัต พระอรหัตนี้แล ถ้าค้นคว้าหาให้เป็นขึ้น ได้ด้วยตนเอง ไม่มีผู้ใดแนะนำสั่งสอน อย่างพระสิทธัตถะราชกุมารนั้น นั้นเป็น พระพุทธเจ้าในศาสนาของท่าน เป็นพระอรหัตมากน้อยเท่าไร เป็นสาวกทั้งสิ้น

ตั้งแต่ธรรมกาย ซึ่งเป็นกายที่ ๕ ตลอดจนถึงพระอรหัตเป็นที่สุด นี่แหละเป็นตัว พระรัตนตรัย กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรุปรพรม ไม่ใช่รัตนตรัย จำเพาะแต่ธรรมกายอย่างเดียวเป็นตัวพระรัตนตรัย ในองค์ธรรมกายนั้นที่ตรงศุนย์กลาง กายของธรรมกายนั้น มีธรรมดวงหนึ่ง คือธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ธรรมดวงนี้เป็น ที่ตั้งที่หยุดของ เห็น จำ คิด รู้ ของธรรมกาย เห็น จำ คิด รู้ ของธรรมกายไม่เผลอ หยุด อยู่ที่ศุนย์กลางของดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเสมอไม่เผลอเลยนั้น เป็นอรหัต ตรง ศุนย์กลางของธรรม ที่ทำให้เป็นธรรมกายนั้น มีเป็นศุนย์ว่าง เท่าเมล็ดโพธิ์หรือเมล็ด ไทร ตรงนั้นเป็นที่ตั้งที่อยู่ของ เห็น จำ คิด รู้ หยุดที่อื่นไม่ถูก ผิดศุนย์และไม่ถูกความ จริงซึ่งเป็นทางไปของพระอริยะทั้งหลาย ธรรมกายนั้นมี เห็น จำ คิด รู้ เหมือนกันทุก กาย เห็น จำ คิด รู้ ก็ต้องมีดวงเป็นที่ตั้ง เห็น จำ คิด รู้ ดวงเป็นที่ตั้งของเห็นอยู่นอก ดวงเป็นที่ตั้งของจำอยู่ใน ดวงเป็นที่ตั้งของจำอยู่นอก ดวงเป็นที่ตั้งของคิดอยู่ใน ดวง เป็นที่ตั้งของคิดอยู่นอก ดวงเป็นที่ตั้งของรู้อยู่ใน

ตัวพระรัตนตรัยและการเข้าถึงพระรัตนตรัย

ที่ได้พรรณนามาข้างต้นนั้น ว่าด้วยเรื่องคุณพระรัตนตรัยตามบาลี ที่ขึ้นต้นด้วย อิติปิ โส ภควา และจบลงด้วยคำว่า โลกสุชาติ ต่อไปนี้จักแสดงสรุปให้สั้นถึงตัว พระรัตนตรัยโดยตรงว่า มีอะไรแน่ที่เรียกว่า พระรัตนตรัย และการเข้าถึงพระรัตนตรัย นั้นจะเข้าถึงได้อย่างไร

รัตนะ แปลว่า แก้ว ในที่นี้หมายถึงเอาแก้วอย่างประเสริฐ เช่น แก้วมณีโชติ ซึ่งนับถือกันว่าเป็นแก้วมีคุณวิเศษสูงสุด ใครมีไว้ย่อมชื่นชมโสมนัสอ้อมอกอ้อมใจ ยิ่งกว่าทรัพย์สินอย่างอื่นทั้งหมดในโลก แก้วคือพระรัตนตรัยนี้เหมือนกัน ผู้ใดเข้าถึงก็ย่อมอ้อมใจชื่นใจเช่นเดียวกัน

ร่างกายพระสิทธัตถะไม่ใช่พุทธรัตนนะ พระสิทธัตถะทรงกระทำความเพียรอยู่ถึง ๖ พรรษา จึงพบรัตนอันลึกลับซับซ้อนอยู่ในพระองค์ คือกายธรรม มีลักษณะเหมือนพระปฎิมากรเกิดดอกบัวตูม มีสีใสเหมือนกระจก ปรากฏอยู่ในศูนย์กลางกาย ที่ว่านี้มีหลักฐานในอัครคัมภีร์สูตร ที่พระองค์ตรัสแก่วาเสฏฐสามเณร ว่า ตถาคตสุส เหน้ วาเสฏฐาธิวณห์ ธมฺมกาโย อหิ อติปิฯ ในสูตรตันตปิฎก ที่มณฑิกาย ปาฎิกวรรค ยืนยันความว่า ดูก่อนวาเสฏฐสามเณร คำว่าธรรมกายๆ นี่เป็นชื่อตถาคตโดยแท้

เรื่องพระวัคคลี ดังที่ยกขึ้นมากล่าวข้างต้นนั้น เมื่อระลึกถึงความในอัครคัมภีร์สูตรนี้ประกอบแล้ว ย่อมส่องความให้เห็นว่า ที่พระองค์ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรานั้นหมายความว่า ผู้ใดเห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ผู้นั้นได้ชื่อว่าเห็นเรา คือตถาคตนั่นเอง มิใช่อื่นไกล หรือพูดให้เข้าใจง่ายกว่านี้ก็ว่า ผู้ใดเห็นดวงธรรมที่ว่านี้ ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า หรืออีกอย่างหนึ่งว่า ผู้ใดเห็นธรรมกาย ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า

ทำไมจึงหมายความว่าเช่นนั้น ก็เพราะว่าขณะนั้นพระวัคคลีก็อยู่ใกล้ๆ กับพระองค์ หากจะแลดูด้วยลูกตาธรรมดาทำไมจะไม่เห็นพระองค์ เพราะไม่ปรากฏว่าพระวัคคลินั้นตาพิการ เมื่อเช่นนี้ใจพระองค์จะตรัสเช่นนั้นเล่า ที่ตรัสเช่นนั้นจึงตีความหมายได้ว่าที่แลเห็นด้วยตาธรรมดานั้น เห็นแต่เปลือกของพระองค์ คือกายพระสิทธัตถะที่ออกบวช ซึ่งมีได้อยู่ในความหมายแห่งคำว่าเรา และยังตรัสว่าเป็นกายที่เปื่อยเน่าด้วย นั่นคือกายพระสิทธัตถะที่ออกบวช ซึ่งเป็นกายภายนอกนั่นเอง คำว่า เรา ในที่นี้จึงสันนิษฐานได้ว่า หมายถึงกายภายใน ซึ่งไม่ใช่กายเปื่อยเน่า กายภายในคืออะไรเล่า ก็คือธรรมกายนั่นเอง จะเห็นได้อย่างไร ข้อนี้ตอบไม่ยาก เมื่อได้บำเพ็ญกิจถูกส่วนแล้ว ท่านจะเห็นด้วยตาของท่านเอง คือเห็นด้วยตาธรรมกาย ไม่ใช่ตาธรรมดา พระดำรัสของพระองค์ดังยกขึ้นกล่าวนั้น เป็นปัญหาธรรมมีนัยลึกซึ้งอยู่ อันผู้ที่มีได้ปฏิบัติธรรมแล้วเข้าใจได้ยาก แต่ถ้าผู้ที่ปฏิบัติได้แล้ว จะตอบปัญหานี้ได้ด้วยตนเองอย่างง่ายดาย ไม่ต้องไปถามใคร

ธรรมกาย มีสีใสเหมือนแก้วจริงๆ จึงได้ชื่อว่า พุทธรัตนนะ

ธรรมทั้งหลายที่กลั่นออกจากหัวใจธรรมกาย จึงได้ชื่อว่า ธรรมรัตนะ ธรรมรัตนะ คือ หัวใจธรรมกายนั่นเอง

ดวงจิตของธรรมกายนั้นได้ชื่อว่า สังฆรัตนะ นี่แหละที่ว่า พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ทั้ง ๓ ประการนี้เกี่ยวเนื่องเป็นอันเดียวกันนี้ เกี่ยวกันอย่างนี้ จะพราจากกันไม่ได้ ผู้ใดเข้าถึงพุทธรัตนะ ก็ได้ชื่อว่า เข้าถึงธรรมรัตนะ สังฆรัตนะด้วย

การเข้าถึงรัตนะ ๓ ดังกล่าวนี้นี้ จะเข้าถึงได้อย่างไร เพียงแต่เลื่อมใสนับถือ ยังไม่เรียกว่าเข้าถึง แม้จะท่องบ่นน้อมใจระลึกถึง ก็ยังไม่เรียกว่าเข้าถึง แม้จะปฎิญาณตนว่ายอมเป็นข้า ก็ยังไม่เรียกว่าเข้าถึง อย่างมากจะเรียกได้ก็เพียงขอลี้

การที่จะเข้าถึงนั้น จำเป็นจะต้องบำเพ็ญเพียร ปฏิบัติเจริญรอยตามปฏิปทาของพระบรมศาสดาจนบรรลุกายธรรม คือรู้จริงเห็นแจ้งด้วยตัวของตัวเอง จึงจะได้ชื่อว่า เข้าถึงพระรัตนตรัยโดยแท้ และการปฏิบัติเช่นนี้ ไม่เป็นการพนวิสัยของมนุษย์ เพราะในปัจจุบันนี้มีผู้ที่ได้บำเพ็ญบรรลุธรรมกายก็มีอยู่มากหลาย ผู้ที่ได้ธรรมกายแล้วเขามีความอิมเิบและสุขกายสุขใจเพียงไหน ถ้ามหาเถาได้ เพื่อได้ทราบว่าการเข้าถึงพระรัตนตรัยมีผลอย่างไร ผิดกว่าที่ยังมิได้เข้าถึงอย่างไร ทั้งจะได้รู้ด้วยว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหลักคำสอนของพระบรมศาสดามีความจริงแค่ไหน ศีลเป็นปัจจัยให้เกิดสมาธิ สมาธิเป็นปัจจัยให้เกิดปัญญานั้นอย่างไร ก็จะได้รู้ความจริงได้ในเมื่อตนบำเพ็ญสำเร็จ หรือถ้าอยากรู้เพียงเงาๆ ก็ลองถามเขาดูได้

เพียรเถิดจะเกิดผล

ในการบำเพ็ญภาวนา ความเพียรเป็นข้อสำคัญยิ่ง ต้องทำเสมอ ทำเนื่องๆ ในทุกอิริยาบถ ไม่ว่าจะนั่ง นอน เดิน ยืน และทำเรื่อยไป อย่าหยุด อย่าละ อย่าทอดทิ้ง อย่าท้อแท้ มุ่งรุดหน้าเรื่อยไป ผลจะเกิดวันหนึ่ง ไม่ต้องสงสัย ผลเกิดอย่างไร ท่านรู้ได้ด้วยตัวของท่านเอง

ตนเป็นที่พึ่งของตน

นี้หมายความว่าอะไร อะไรเป็นตน ตนคืออะไร นามรูป อนตตา ก็แปลกันว่า นามและรูปไม่ใช่ตน ถ้ากระนั้นอะไรเล่าจะเป็นตน ซึ่งจะได้ทำให้เป็นที่พึ่งแก่ตน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรียกว่าขันธ ๕ เมื่อย่อเข้าเรียกอย่างสั้นก็เรียกว่า นามรูป โดยเอากรณรูปคงไว้ ส่วนกองเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมกัน

สี่กองนี้เรียกว่านาม ฉะนั้น ที่ว่านามรูปก็คือขันธ์ ๕ นั่นเอง เมื่อขันธ์ ๕ ไม่ใช่ตน จึงต้องถามว่าอะไรเล่าเป็นตน ถ้าค้นหาตนไม่พบก็ไม่ว่าจะทำอะไรให้เป็นที่ยึดเกาะอะไร พระพุทธทวจะที่มีอยู่ว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ซึ่งแปลว่า ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน จะมีได้มีทางออกหรือ ย่อมเป็นไปไม่ได้

ได้เคยกล่าวมาข้างต้นบ้างแล้วว่า พระองค์ทรงสอน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ด้วยพระปรีชาญาณอันสุขุมคัมภีรภาพ เพื่อให้คิดค้น พระองค์เน้นสอนทางอนัตตา ก็เพื่อให้เห็นอตฺตาเอาเอง สมในคำ **สหนฺทิฏฺฐิจิโก** ซึ่งแปลว่า ธรรมของพระองค์นั้นผู้ที่ปฏิบัติย่อมเห็นเอง **อกุขาตาโร** พระองค์เป็นแต่ผู้ทรงบอกแนวทางให้เท่านั้น

ฉะนั้น เมื่อมีเรื่อง อนัตตา กับ อตฺตา ยันกันอยู่ จึงต้องคิดค้นต่อไป ธรรมของพระองค์จะขัดกันเองไม่ได้ เพื่อที่จะไม่ให้ขัดแย้งกัน จึงต้องแบ่งอตฺตาออกเป็น ๒ อย่าง คือ อตฺตาสมมติ กับ อตฺตาแท้ อตฺตาสมมติ ได้แก่ กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรุปรพรหม เพราะกายเหล่านี้ยังมีเกิด มีตาย เป็นกายส่วนโลกีย์ ยังมีกายอีกกายหนึ่งซึ่งเป็นกายโลกุตระ คือธรรมกาย ธรรมกายนี้แหละเป็นอตฺตาแท้ หรือตนแท้

ที่ว่าตนเป็นที่พึ่งแก่ตนนั้น ก็คือเพ่งยึดอาศัยกัน ดำเนินเข้าไปเป็นชั้นๆ คือ เพ่ง กายมนุษย์ส่งให้ถึงกายทิพย์ เพ่งกายทิพย์ส่งให้ถึงกายรูปพรหม เพ่งกายรูปพรหมส่งให้ถึงกายอรุปรพรหม เพ่งกายอรุปรพรหมส่งให้ถึงธรรมกาย กายคือตน อาศัยพึ่งกันเป็นชั้นๆ เข้าไปเช่นนี้จึงได้ชื่อว่าตนเป็นที่พึ่งแก่ตนในด้านภาวนา ตามนัยที่กล่าวไว้แล้ว โดยละเอียดข้างต้นนั้น ยังมีคำว่า **กายะ กายานุปสฺสึ** ในมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นหลักฐานสนับสนุนอีก **กายานุปสฺสึ** แปลว่า เห็นตาม หรือตามเห็นซึ่งกาย **กายะ** แปลว่า ในกาย รูปศัพท์มีวิภัตติตั้งอยู่ชัดเช่นนั้น แปลตรงตามศัพท์ และยืนยันคำให้สั้นกว่าตามเห็นภายในกาย คือตามเห็นเรื่อยเข้าไปเป็นชั้นๆ เห็นกายมนุษย์แล้วตามเข้าไปเห็นกายทิพย์ ตามเข้าไปเห็นกายรูปพรหม ตามเข้าไปเห็นกายอรุปรพรหม ตามเข้าไปเห็นกายธรรม ดังนี้เป็นหลักฐานรับสมกันอยู่ กายมนุษย์รูปร่างหน้าตาอย่างไร กายมนุษย์รูปร่างหน้าตาก็เป็นมนุษย์ใช้อื่นไกล คือ กายเรา นี้เอง กายทิพย์ก็เป็นรูปเป็นร่างเช่นกันแต่สวยกว่า กายรูปพรหมสวยกว่างามกว่านั้นอีก กายอรุปรพรหมสวยงามยิ่งกว่ารูปพรหมขึ้นไปอีก ธรรมกายนั้นมีสีใสเหมือนแก้ว สันฐานดังรูปพระพุทธปฏิมากรนั่งสมาธิ เกตุเป็นดอกบัวตูม ดังได้กล่าวมาแล้ว

การรักษาไตรทวาร

ไตรทวาร แปลว่า ประตูทั้ง ๓ คือ กาย วาจา ใจ ที่เรียกว่าทวาร ก็เพราะความชั่ว และความดีจะลอดเข้าไปถึงจิตนั้นเข้าทางนี้ ความชั่วเรียกว่า ทุจริต ความดีเรียกว่า สุจริต วิธีที่จะเข้าไปมีอาการไหวก่อน ซึ่งเขาจะเรียกว่า วิญญูติ ไหวทางกาย เรียกว่า กายวิญญูติ ทางวาจาเรียกว่า วจีวิญญูติ ทางใจเรียกว่า มโนวิญญูติ อะไรทำให้เกิดอาการไหว หรือ บังคับให้ไหว ไม่ใช่อื่นไกล สังขารนั่นเองบังคับให้ไหว บังคับทางกาย ได้แก่ กายสังขาร ทางวาจา ได้แก่ วจีสังขาร ทางใจ ได้แก่ จิตตสังขาร สังขารคือความรู้สึกนึกคิดปรุงแต่ง และมีทางเกิดเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายทุจริตเกิดจากอวิชชา และอาสวะ ฝ่ายสุจริตเกิดจากวิชชา และอนาสวะ ฝ่ายเหตุทุจริตเป็นดวงดำมืดมน ฝ่ายเหตุสุจริตเป็นดวงขาวใสซ่อนอยู่ในดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ เป็นคู่ปราบกันอยู่ ฝ่ายชั่วเป็นภาคมาร ฝ่ายดีเป็นภาคพระ ต่างมีเจ้าของด้วยกัน ฝ่ายชั่วอำนาจการให้มืด ฝ่ายดีอำนาจการให้สว่าง คล้ายโรงงานทำหมอกควันพวกหนึ่ง โรงงานทำไฟฟ้าพวกหนึ่ง เมื่อเราไม่ค่อยระวังฝ่ายชั่วสอดเข้าไปได้ ย่อมเป็นเหตุให้เราตกไปทางชั่ว คือจะทำอะไรก็ทำในทางชั่ว จะพูดอะไรออกมาก็เป็นทางชั่ว จะคิดทำอะไรก็เป็นไปทางชั่วหมด

ถ้าเราคอยระวังรักษาไว้ให้ดี บำเพ็ญสมาธิให้ดวงขาวใสปรากฏอยู่ในศูนย์กลางกายเสมอ เราจะทำอะไรก็เป็นไปในทางดี พูดอะไรก็พูดไปทางดี คิดอะไรก็คิดไปทางดี เพราะฉะนั้น จึงควรบำเพ็ญตนให้เป็นฝ่ายขาวเสมอ เวลาจะตายถ้าปล่อยให้ไปตกอยู่ฝ่ายดำ เรียกว่าหลงตาย จะไปสู่ทุกข์ ถ้าอยู่ในฝ่ายขาวเรียกว่าไม่หลงตาย จะไปสู่สุคติแน่แท้ จึงเป็นการจำเป็นยิ่งที่จะระวังให้อยู่ฝ่ายขาว

วรณฺณํ สรณํ นตฺถิ สิ่งอื่นจะเป็นที่พึ่งของเราได้ไม่มี พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ๓ รัตนะนี้เท่านั้น เป็นที่พึ่งอันประเสริฐสูงสุดของเรา

ด้วยสัจจาภาษิตนี้ ขอความสุขสวัสดิ์จึงมีแด่สาธุชนทั้งหลายทั่วกัน ฯ

